

AZƏRBAYCANDA ESTRADA-CAZ VOKAL İFAÇILIĞI

İnarə BABAYEVA

Azərbaycan xalqı əsrlər boyu özünəməxsus maddi və mənəvi irs yaratmışdır. O, mədəniyyətin hər bir sahəsində, o cümlədən musiqi yaradıcılığı sahəsində də heyrətamiz nümunələr sahibidir. Azərbaycan musiqisinin kökləri əsrlər öncəsinə gedib çıxır və bu tarixi inkişaf onun zənginləşməsinə, çoxşaxəliliyinə səbəb olub. Tarixi inkişaf prosesində melodiya, ritm zənginliyi yaranmış və yeni-yeni janrlar mənimsənilmişdir. Bu qədim və zəngin yaradıcılıq sonralar bəstəkarlar üçün tükənməz bir mövzu və ilham qaynağı olmuşdur. Milli köklərə bağlı professional Azərbaycan musiqisindən söz açdıqda dahi Üzeyir Hacıbəylinin adını qeyd etmək mütləqdir. O, bəstəkar yaradıcılığı ilə milli musiqi ənənələrini üzvi surətdə birləşdirərək Azərbaycan musiqisini yeni bir müstəviyə çıxartdı. Mövcud zaman musiqi həyatımızda da bu ənənə davam edir.

Azərbaycan musiqi sənətinin şərəfli tarixi həm milli həm də müasir musiqi nümunələri ilə zəngindir. Azərbaycan musiqisinin dünya səhnələrinə çıxması yeni-yeni janrların musiqiyə sirayət etməsinə zəmin yaratdı. Bunu mədəniyyətlər mübadiləsi də adlandırmaq olardı. Musiqidə bir sıra yeni janrlar yarandı yeni üslublar nəzərə çarpdı. Əsərlərin və müəlliflərin sayca çoxaldığı bir dövrdə yeniliklərin yaranması labüd idi. Odur ki, XX əsrin ortalarında Bakı küləyi qədər ruhunda azadlığı təənnüm edən, məğrur və sərbəst fitrətli musiqi janrı olan caz Azərbaycan səhnələrində eşidilməyə başladı. Sanki bu janrın o dövrlər müstəqillik üçün alışıb yanan Azərbaycan xalqıyla ortaq xüsusiyyətləri vardı. Belə

ki, tarixinə nəzər salsaq onun da azadlığa can atan bir zümərənin mədəniyyətinə mənsub olduğunu görmüş olarıq. Lakin Azərbaycanda milli musiqiyə birləşərək yeni bir səslənmə yeni bir ahəng yaratmış oldu. Daha çox muğam üzərində qurulması onun etnik musiqi xüsusiyyətlərini daha qabarıq şəkildə əks etdirir. Azərbaycanda yaranması dahi bəstəkarımız Tofiq Quliyevin adı ilə bağlıdır. O, 1939-cu ildə Niyazi ilə birlikdə Azərbaycan Dövlət Estrada Orkestrini yaradır. Onun 1937-1939-cu illərdə A.N.Tsfasmanın Ümumittifaq caz orkestrində caz ifaçısı kimi fəaliyyət göstərməsi artıq bu sahədə təcrübəsinin olmasına dəlalət edirdi. 1941-ci il sentyabrın 7-də Filarmoniyanın səhnəsində Tofiq Quliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Dövlət Estrada orkestri çıxış edir və bununla da milli cazın yaranma tarixi başlayır. Orkestr üç trombon, üç truba, beş saksafon, royal, gitara və zərb alətlərindən ibarət idi. Repertuarlarına klassik cazla yanaşı Niyazi və Tofiq Quliyevin pyesləri daxil olunur. Zamanla musiqiyə yeni nəfəs gətirən bu orkestr dinləyicilərin və həmçinin musiqiçilərin rəğbətini qazanır. P.Rüstəmbəyov (saksafon), A.Bünyadzadə, D.Bağırbəyova və b. orkestrin ilk ifaçıları olmuşlar.

Bununla artıq Azərbaycanda caz ənənəsi caz məktəbi təməli qoyulmuşdur. Bu da o demək idi ki, heç bir maneə bu janrın inkişafını əngəlliyə bilməzdi əksinə onun daha da vüsət alıb geniş kütlələrə çatacağı və bu janrda yazıb yaranan istedadlı bəstəkarlar sırasına yeni-yeni şəxsiyyətlər əlavə olunacaqdı. Bu sıralarda yer almış bəstəkarlardan biri də Rauf Hacıyev idi. 1956-

ci ildə orkestra rəhbərlik edərək qısa bir zamanda böyük işlərə müvəffəq oldu. Oqtay Ağayev kimi bir sıra ifaçılar bu orkestrin solistləri olmuşlar. Ölkə daxilində və həmçinin ölkə hüdudlarından kənar qastrol səfərləriylə çıxış etmiş orkestr heyət quruluşuna görə Amerikanın Big-bənd orkestr quruluşuyla eynilik təşkil edirdi.

50-60-cı illər musiqinin bu janrında yazan bəstəkar və ifaçılar üçün məşəqqətli dönm olur. O zamanki siyasətin qərb mədəniyyətinin təbliğatına qoyduğu qadağalar təsirsiz ötüşmür. Azərbaycanda caz musiqisinin intibah dövrü ötən əsrin 60-cı illərindən sonrakı dövrə təsadüf edir. Qara Qarayev, Niyazi, Tofiq Quliyev və Rauf Hacıyev sözü gedən janrın inkişaf etməsi üçün şərait yaradırdılar. 1961-ci ildə Tofiq Əhmədovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan Radio və Televiziya Orkestri yaradıldı. Rafiq Seyidzadə o illər haqqında öz xatirələri ilə bölüşərkən maraqlı məqamlara toxunur. Məşhur Eddi Rozner orkestri ilə birgə Azərbaycanda qastrol səfərində olduqda Bakı dinləyicisinin kamerton rolunda gördüyünü və məhz bu səbəbdən yeni repertuarla olan səfərlərinin Bakıdan başladığını vurğulamışdır.

Estrada-caz musiqisi üçün əlamətdar hadisələrdən biri də bu illərdə "Qaya" vokal kvartetinin yaranması idi. Bu kvartet mövcud olduğu illər ərzində onun heyəti dəfələrlə dəyişmişdir. Lakin bu qrupun ən böyük uğurları Teymur Mirzəyevin, Arif Hacıyevin, Rauf Babayevin və Lev Yelisavetskinin adları ilə bağlıdır. Sonralar bu kvartet Dövlət Teleradio verisləri Komitəsinin heyətinə daxil olundular. Fikrət Əmirov, Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev, Vasif Adıgözəlov, Fərəc Qarayev və Tofiq Babayev kimi görkəmli bəstəkarlar məxsusi olaraq "Qaya" kvarteti üçün mahnılar yazmışlar. Orkestrin rəhbəri Rauf Babayevin caz harmoniyaları milli musiqiyə qovuşaraq özünəməxsusluq yaratmışdır. Yetmişinci illərdə əfsanəvi "Qaya" ilə yanaşı "Bakının işıqları", "Biz Bakıdanıq", "Bakı gülür və oxuyur", "Bakı sizinlədir" və başqa caz kollektivləri çox populyar idi. Bu illərdə həmçinin milli caz ənənəsinin əsasını qoyan Vaqif Mustafazadənin yaratdığı "Sevil" kvarteti səhnələrdə yer aldı. Bu qrup adını Cəfər Cabbarlının eyni adlı dramından götürərək Azərbaycan qadınının simvolu olmuşdur. Repertuarları yeni caz harmoniyalarıyla işlənmiş xalq mahnılarından ibarət idi. Gənc nəsil bu musiqiləri böyük maraqla qarşılayıb həvəslə dinləyirdilər.

Estrada-caz ənənələrinin pillə-pillə Azərbaycan musiqisində yer tapması onu artıq musiqi yaradıcılığının ayrılmaz qoluna çevirdi. Müasir dövrümüzdə də yaradıcılığını bu səpkidə davam etdirən incəsənət nümayəndələrimiz kifayət qədərdir. "Qaya" qrupunun bədii rəhbəri olmuş Rauf Babayev 90-cı illərdə "Bəri bax" qrupunu yaradaraq öz zəngin təcrübəsini qrupun heyətindəki istedadlı gənclərə öyrədirdi.

Caz janrı artıq dinləyicilər və musiqi xadimləri tərəfindən yetəri qədər sevilib mənimsənilmişdir. Sanki bu janr hər zaman musiqimizdə mövcud olmuşdur. Caz janrında oxuyan kollektivlərdən diqqət cəlb edənlərdən biri də Rəşad Haşimovun bədii rəhbər olduğu "Rast" qrupudur. Çox sevindirici haldır ki, bu qrup 1996-cı ildə

Fransada keçirilən "Radio France International" müsabiqəsində iştirak edərək 360 qrupdan 10 ən güclü qrupların sırasına düşərək müsabiqənin finalçısı olmuşdur. Bu illərdə ilk dəfə vokalçı kimi Rauf Babayevin kollektivi ilə birlikdə çıxış etmiş Əzizə Mustafadzadənin yaradıcılığı maraqlı doğurur. Ölkə hüdudlarından kənar onu "şərq divası", "cazın şahzadəsi" adlandırırlar. Şərq musiqisini avropa musiqisiylə sintez edib ahəng yaratması dinləyən hər kəsi məftun edir və daha öncə heç eşitmədikləri bir musiqi dünyasına qərq edir.

Son illərə nəzər yetirdikdə isə ölkədə keçirilən bir çox musiqi yarışmaları, festivallar, bizə səhnəmizdə yeni-yeni istedadları görmək imkanı yaradır. Belə bir mütəbər yarışlardan biri "Səs Azərbaycan" ("The Voice") layihəsidir. Bu layihə dünyanın 50-dən çox ölkəsində nümayiş olunub. Müxtəlif janrlarda oxuyan istedadların aşkar olunması üçün fürsət yaradır. Sözsüz ki, bu yarışma vasitəsilə estradamızda caz vokal janrında oxuyanlar sırasına yeni istedadlar qoşulur. Tofiq Hacıyev, Nərimin Kərimbəyova, Ülker Əliyeva, Emiliya Yaqubova kimi gəncləri misal gətirmək olar. Əlamətdar hadisələrdən biri isə Bakıda keçirilən beynəlxalq caz festivalıdır. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Mədəniyyət Fondu tərəfindən təşkil olunan bu festival vasitəsilə dünyanın dörd bir tərəfindən olan şöhrətli caz ifaçıları Bakı səhnələrində çıxış edərək caz sevelərə onları görmə və dinləyə bilmə kimi əlamətdar anlar yaşadır. Həmçinin janra maraqla aşılayaraq dinləyici kütləsini və bu janrda yaradan musiqiçilər sırasının artmasına zəmin yaradır. Bütün avropa qitəsinin qatıldığı "Avroviziya" yarışmasına Azərbaycanın da qatılması əlamətdar bir hadisə kimi qeyd olunur. Bu yarışmaya qatılmış ilk iştirakçımız Elnur Hüseynov və Samir Cavadzadə də bu üslubda çıxış edən nümayəndələrdəndirlər. Sonrakı illərdə bu yarışmaya qatılan həmvətənlərimiz sırasında da bu janra müraciət edən ifaçılar vardır. Səbinə Babayeva, Məryəm Şabanova, Aysel Məmmədova estrada səhnəsini caz vokal musiqi parçaları ilə bəzəyir.

Yaranmış caz qrupları mövcud olduğu illər ərzində həmçinin sonrakı illər üçün də töhfə vermişdir. Belə ki, öncədən caz kollektivlərində ifa edib sonradan estradamıza püxtələşmiş bir caz vokal ifaçıları kimi qatılan bir neçə ifaçılar vardır ki, uğurları və repertuarları təqdire layiqdir.

İlk öncə ilk caz vokal kvartet olan "Qaya" qrupunun keçmiş vokalçısı Cavan Zeynallının adını çəkmək olar. O, həm Azərbaycan bəstəkarlarının yazdığı caz kompozisiyalarının, həm də əcnəbi caz kompozisiyalarının da ifaçısıdır. Belə ifaçılardan biri də Sevda Ələkbərzadədir. O, bir çox beynəlxalq caz müsabiqələrində Azərbaycanı layiqincə təmsil etmişdir. İfa etdiyi musiqi nümunələri sırasında "Rast" qrupunda olduğu kimi Azərbaycan xalq mahnılarının caz harmoniyaları ilə işlənməsi də vardır. "Laçın", "Əlimi bıçaq kəsibdir", "Ay lulu", "Sarı gəlin" və s. mahnıları repertuarında yer almışdır.

Diana Hacıyeva isə "Bəri bax" kollektivinin solisti olmuşdur. Repertuarında əsasən əcnəbi caz musiqi

parçaları yer alır. "Qaya" vokal-instrumental ansamblının üzvü olan gənc müğənni Şölə Səfərliyeva da bu sıradadır. Bu janrın daha bir maraqlı ifaçısı Emiliya Yaqubova "Rast" qrupunun solisti olmuşdur. "Səs Azərbaycan" layihəsinin qalibi olmuş ifaçı hal-hazırda Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radiosunun Estrada-Simfonik Orkestrinin solistidir və biri-birindən maraqlı ifaları ilə müxtəlif tədbirlərdə yaxından iştirak edərək özünə geniş tamaşaçı kütləsi qazanmışdır.

Solo ifaçılarla yanaşı yeni caz-vokal qrupları vardır ki, yaradıcıları maraqlı doğurur. Belə qruplardan biri olan "Dihaj" qrupu bir neçə beynəlxalq caz müsabiqələrində Azərbaycanı təmsil etmişdir.

Daha bir maraqlı caz kollektivi kimi "Cəngi" etno-caz folklore ansamblını nümunə göstərmək olar. Bu qrup da fərqli etno-caz üslubunda kompozisiyaları ilə

seçilir. Ansambl solist Arzu Həsənlı ilə birgə bir neçə caz festivallarda Azərbaycan etnik musiqisinin cazla sintez olunmuş musiqi parçaları ilə ölkəni təmsil etmişlər.

Ənənələrə söykənən improvizələri, milli koloriti ilə seçilən Azərbaycan cazı dünya caz sənətində özünəməxsus yer tutmuş və məşhurluq qazanmışdır. Tofiq Quliyevdən başlayan bu yol bir zamanki qarşısında duran maneələrə belə baxmadan illər uzununu davam edərək inkişafa doğru yönəlir. Azərbaycan milli musiqisinin gözəlliyindən, zənginliyi və özünəməxsusluğundan nəsibini alaraq dünyada artıq "Azərbaycan cazı" adıyla sevilərək qəbul edilmişdir. Bu ecazkar əcnəbi musiqi janrını doğma dilimizdə milli elementlərlə zəngin bir musiqi kompozisiyası şəklində dinləmək hər bir musiqi sevərə əsrarəngiz hisslər yaşadır.